Šebánek, Jindřich

[Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1969, vol. 18, iss. C16, pp. 161-162

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/102275
Access Date: 28. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Volumen I., diplomata annorum 743—1100 continens.

(*Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dlamacije i Slavonije*, svezak I,. listine godina 743—1100.) Redegit Marko Kostrenčič, collegerunt et digesserunt Jakov Stipišić et Miljen Šamšalović. Edidit Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium. Zagrabiae 1967, Stran IV + 285, 8°.

V nadpise uvedený svazek mne zaujal, jakmile přišel laskavostí jugoslávské akademie na můj pracovní stůl. Ptal jsem se konkrétně (a) jak se včleňuje do dějin dosavadního chorvatsko-dalmatsko-slavonského úsilí na poli diplomatářovém, (b) jak je vybaven po stránce edičně technické, (c) jsou-li tu publikována bohemica ať už v užším, či širším slova smyslu a jaká, konečně pak (d) čím slouží k postižení shod i rozdílů dějin listiny své doby na české a tamní půdě. Všechny tyto otázky překračují jistě tak podstatně okruh badatelského zájmu, zaměřeného jen na diplomatářově ediční problematiku, že odpovědi na ně mohu formulovat bez obavy, že okruh čtenářů na nich interesovaných bude jen úzký. Spíše se bojím, že odpovídaje na naznačené otázky, ocitnu se místy na nepevné půdě, nejsa ovšem vyzbrojen dostatečnou znalostí příslušné pramenné základny, znalostí edic, i znalostí literatury. Tu jde však o rozpaky v úvahách komparatisticky založených, v cizí látce pracujících, v praxi dosti běžné i když asi jen výjimečně autory takových úvah výslovně přiznávané.

Ad a) Jak plyne ze stručné (čtyřstránkové) předmluvy svazku (v jistém smyslu i z titulního listu), jde o součást známého T. Smičiklasem od r. 1904 publikovaného chorvatsko-dalmatsko-slavonského kodexu. Konkrétně se má věc takto: když Smičiklas na počátku našeho století připravoval svůj Kodex, soudil s tehdejšími svými vědeckými druhy, že pro období do r. 1100 lze ještě vystačit se staršími už existujícími edicemi, především pak s edicí F. Račky, Documenta historiae Chroatiae periodum antiquam illustrantia z r. 1877. Výchozím rokem svého Kodexu učinil tedy Smičiklas r. 1100, v pořadí svazků v důsledku toho pak nezačal (1904) svazkem I., nýbrž svazkem II. Do r. 1910 vycházely pak jeho péčí svazky další, II.—VI., jimiž dílo dosáhlo časové hranice r. 1320. Svazek, který nyní vyšel a o němž tu referuji, je svazkem, který se číselně i časově předřazuje svazkům Smičiklasovým. Je plodem poznání, že stará edice Račkova je dnes už zcela antikvována, z něhož vyvodil důsledky Historický institut jugoslávské akademie v Záhřebu, na jehož půdě svazek vznikl a byl vydán. Práce vlastní (redakční a ediční) připadla badatelům v záhlaví uvedeným. Ve všech třech případech jde o pracovníky ústavu akademie, respektive filosofické fakulty záhřebské university. Jen jeden z těchto tří badatelů (Stipišić) se zatím — pokud vidím — podílí na literatuře, vztahující se přímo k některému z kusů v svazku publikovaných (viz čís. 170). Všichni tři mají ovšem ve své vlasti i mimo ní v diplomatické a vůbec historické práci pevné místo, především redaktor svazku Kostrenčič, jak naznačuje sama významná jeho souhrnná stať „Zadaci naše historiografije" z r. 1960. Z literární činnosti obou zbývajících badatelů budiž tu uveden aspoň na pokračování v Sborníku historického institutu záhřebského vydávaný regestář listin, uložených v archivu akademie. Pokud pak jde o Stipišiće, nemohu přejít aspoň jeho sice nevelký ale významný nálezový článek o záhřebském rukopisu formulářové sbírky Petra de Vineis (v cit. Sborníku 4. sv. (1961) str. 405—422).

Ad b) Prvé zjištění musí se týkat jazyka edice. Vydávaný materiál je ovšem (až na několik málo kusů, dochovaných jen v pozdějších překladech do italštiny) vesměs latinský. Celý ediční aparát je naproti tomu chorvatský. Řekl jsem opětovně (a musím i tu opakovat), že se nedovedu nadchnout pro myšlenku vydávat latinský materiál s edičním aparátem v kterémkoli z národních jazyků, tím méně pak, nejde-li o některý z jazyků světových. Funkční báse takových edic se vždy nutně zúžuje a jen podobnost češtiny s chorvátštinou v daném případě potíž paralysuje. Vydávané písemnosti jsou pojaty do jediné chronologické řady, není tu tedy (což v zásadě schvaluji) zvláštní řada spurií. Soudím ovšem, že spuria či dubia měla být hned v záhlavích vhodným způsobem odlišena od ostatních (autentických) kusů. K řazení kusů mám dále tuto připomínku. U kusů neurčitě datovaných či vůbec nedatovaných (kde je tedy chronologické zařazení věcí editorů) je pro řazení určující termín „ad quem". Užívá se tedy staršího dnes již jen tam, kde jsou pro to zvláštní důvody (jako na příklad v CDB), zachovávaného způsobu. Snad i tu šlo prostě o to, zachovat způsob Smičiklasův. Nepochopil jsem však, proč vydavatelské doplňky dat nejsou dávány do závorek, jak se běžně činí.

Záhlavní údaje jsou upraveny celkem standardním způsobem. Stojí za zmínku, že u originálů (jichž je ovšem málo) i u jednotlivě dochovaných opisů se uvádí jejich délka a šířka v milimetrech. Jinde jsem vyložil, proč toto zařízení považuji za ztybečné i když se (aspoň u originálů) častěji dodržuje. Vydavatelé se zřejmě snažili aspoň přiblížit se k ideálu u každého kusu znát všechna jeho dochování. Kromě archivního uložení uvádějí také (i u originálů) příslušné signatury. Písaři originálů nejsou nikde označováni siglami ba (pokud jsem viděl) nepokoušeli se editoři vůbec

o jejich bližší určení, spokojivše se povšechnou charakteristikou příslušné písařské ruky (Karolino — gotika, Beneventana, atd.). Je mimo pochybnost, že při rozptýlenosti vydávané látky nebylo víc možné udělat. Oželel bych dokonce ty charakteristiky písařských rukou, kdyby byl svazek doplněn alespoň určitým počtem vhodně vybraných grafických ukázek. Že editoři nechali prakticky stranou i stylistické zařazení jednotlivých kusů, jen zjišťuji, naprosto ovšem nevytýkám. Záhlavní poznámky obracejí dále pozornost k indorsátům (podle jakých zásad, není jasné), zachycují dosavadní tisky, literaturu a podle potřeby podávají i další vysvětlení. Je jistě velmi obtížné vyslovit se o úplnosti a povaze všech těchto údajů v jednotlivostech. Povšechně mohu jen říci, že jde o údaje namnoze velmi stručné.

Ve vlastním otisku textů je několik poněkud překvapujících jednotlivostí. Zřejmě se nevyznačuje užití prodlouženého písma, textové poznámky jsou číselné, nikoli písemné, poznámky věcné prakticky takřka odpadají včetně odkazů na citáty z Písma. Omyly předloh i v opisových dochováních se respektují v textu, upozorňuje se na ně vykřičníky v kulaté závorce položenými, konsonantní ‚u' se ponechává i v obecných jménech ve vokální podobě. Přesnost otisků jsem neměl příležitost ověřit si ani v jediném případě. Tu či onde je možno opravit zřejmě přehlédnutou chybu a ujednotit interpunkci. Svazek je doplněn jen regestářem kusů v něm otištěných a rejstříky jmenným a věcným. Uživatel těchto rejstříků musí se spokojit s faktem, že se odkazuje jen na stránky, nikoli i na řádky, edice. Řádkování, které je v Kodexech běžné, tu totiž není zavedeno. Jmenný rejstřík představuje dost podstatné zjednodušení standardních rejstříkových norem (různá grafika jmén je jen z části respektována, systém odkazů je nedokonalý, ražení hesel není zcela důsledné, místní jména nedůsledně — a pro cizince ne dost zřetelně — určována, atd.). Rejstřík věcný je dost skoupý, tím skoupější, že v některých heslech přechází (nejen pouhými odkazy) do rejstříku jmenného (viz na příklad heslo ecclesia). Dodal bych, že jsem také pohřešil podrobnější poučení o tom, jak rejstříku užívat.

Ad c) V svazku jsem našel celkem čtyři bohemica. Pod čís. 22 a 24 jsou tu dva listy papeže Jana X. z r. cca 925 a pod čís. 67 list papeže Alexandra II., týkající se vesměs zákazů slovanské bohoslužby. Jde o kusy sice vesměs známé ze starých edic (objeví se také, jak jsem zjistil v právě nyní chystaném III. svazku publikace „Magnae Moraviae fontes"), které však chybí v CDB a jichž neužil také V. Novotný. Jako čtvrtý je tu pod čís. 162 zápis z r. 1094 o tom, kterak uherský král Ladislav zřídil (constituit) biskupství záhřebské „ut, quos error idololatrie a dei cultura extraneos fecerat, episcopalis cura ad viam veritatis reduceret". „Ad instruendam ergo huius plebis ignorantiam", praví se tu dále „quendam Boemicum venerabilis vite virum nomine Duch idoneum repperit, quem eidem ecclesie pastorem ... delegavit." Tohoto jistě velmi zajímavého zahraničního Čecha — jak se zdá — zbývá plně teprve uvést do českých dějin. Dodávám, že Gamsova Series jej sice zná, neuvádí však, že byl českého původu.

Ad d) Pročítáme-li materiál v recenzovaném svazku obsažený, vnímáme naplno, jak ovlivnila osudy listiny v tom či onom territoriu tradice staré římské listiny notářské. V téže době, kdy se u nás teprve nesměle hlásí počátky listiny panovnické (za Vratislava II.) je na půdě chorvatsko-dalmatsko-slavoňské instituce listiny jako obecně užívaného prostředku k fixování právních vztahů mezi příslušníky různých společenských tříd (včetně měšťanů) pevně zakotvena. Musíme až záviděť Dalmatincům, když pročítáme na příklad dokonale stylisovaný testament zadarského převora Ondřeje z r. 918 (čís. 21), pod přímým vlivem notářských instrumentů neméně skvěle stylisovanou listinu krále Zvonimíra na tržní svobodu měšťanů na ostrově Brači z r. 1078 (124), uzavřenou datum per manus a koroborační formulí Zvonimírova notáře Řehoře, nebo do třetice další podobnou listinu Zvonimírovu z téhož roku se skriptum a testes formulí králova notáře Theodora ve prospěch kostela ve Splitu (čís. 126). Poněkud jinou tvářnost má imunitní listina zadarského biskupa pro klášter Panny Marie (čís. 159). Charakteristická forma notářského instrumentu s datem v čele je sice i tu dodržena (tak, jak u nás vidíme opětovně v 12. století), závěr tu však tvoří plně vyvinutá klatba. Záhy na to (pod čís. 163 z r. 1095) setkáváme se konečně s profesním listem budoucího biskupa Krkského, v němž není ani stopy po vzoru notářského instrumentu, a který je možno označit přímo za obdobný s naším domácím (?) tak zv. profesním listem Vojtěchovým. Jak patrno, nejsou tedy jen rozdíly mezi dalmatským a našim domácím materiálem nýbrž i souvislostí, dané tam i zde působícím vlivem institucí práva kanonického.

J. Šebánek

Mária Bielińska, *Kancelarie i dokumenty wielkopolskie XIII. wieku.* Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, str. 387 textu + 11 stran reprodukcí.

Polská diplomatická literatura je, srovnáme-li ji s produkcí naší, poměrně velmi hojná. Obsahuje několik podstatných moderních syntetických prací, z nichž nejpřednější místo zaujímaly do poslední doby dvě: St. Kętrzyńského, Zarys nauki v dokumencie polskiem wieków średnich